

Διερεύνηση των αποτελεσμάτων του προγράμματος Erasmus+ στον τομέα της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης

Κολίτσας Δημήτριος

Εκπαιδευτικός ΠΕ82, MSc & MEd

dkolits@hotmail.gr

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία, αποτυπώνονται τα αποτελέσματα του προγράμματος Erasmus+ στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Ειδικότερα, καταγράφονται τα κίνητρα συμμετοχής που ώθησαν τους μαθητές να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα. Διαπιστώνονται η βελτίωση των δεξιοτήτων των μαθητών στις ξένες γλώσσες, η συμβολή του προγράμματος Erasmus+ στην προσωπική, κοινωνική και επαγγελματική ανάπτυξη των συμμετεχόντων μαθητών, και αναδεικνύεται η διαμόρφωση μελλοντικών προοπτικών εκπαίδευσης, κατάρτισης και εργασίας. Όσον αφορά την αξιολόγηση του προγράμματος, οι μαθητές δηλώνουν ικανοποιημένοι σε μεγάλο βαθμό από όλους όσους εμπλέκονται σ' αυτό. Από τα ευρήματα της έρευνας διαφαίνεται ότι το πρόγραμμα Erasmus+ αποφέρει θετικά και μακροπρόθεσμα αποτελέσματα στους συμμετέχοντες, και ότι οι στόχοι του προγράμματος επιτυγχάνονται επαρκώς. Η συνεισφορά της μελέτης κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική, καθώς τα συμπεράσματά της μπορούν να ενισχύσουν τη συνέχιση υλοποίησης των ευρωπαϊκών προγραμμάτων, ιδιαίτερα στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Λέξεις-κλειδιά: Erasmus+, κινητικότητα, επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, μαθητές.

Εισαγωγή

Το πρόγραμμα Erasmus θεσπίστηκε το 1987 με σκοπό την κινητικότητα των σπουδαστών εντός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και κύριο στόχο την ενίσχυση και ενθάρρυνση της ευρωπαϊκής εκπαίδευσης και την προώθηση της έννοιας της πολυπολιτισμικότητας, ξεπερνώντας γλωσσικά και πολιτιστικά εμπόδια. Έως το 1995 το Erasmus ήταν αυτοτελές, αλλά μετά τέθηκε υπό την αιγίδα του «Σωκράτης», το οποίο ενσωμάτωσε όχι μόνο την κινητικότητα των σπουδαστών, αλλά και την κινητικότητα του διδακτικού προσωπικού και τη διεθνή συνεργασία μεταξύ των πανεπιστημίων, δίνοντας έτσι μεγαλύτερη έμφαση στη συνεργασία στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (Maiworm, 2001). Το 2007 έγινε μέρος του «προγράμματος διά βίου μάθησης» το οποίο περιελάμβανε διάφορα προγράμματα εκπαίδευσης. Το πρόγραμμα Erasmus+ (2014-2020) είναι το τελευταίο πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό. Το Erasmus+ επικεντρώνεται στην προσαρμογή σε έναν κόσμο που αλλάζει γρήγορα, στην αντιμετώπιση της ανεργίας των νέων και στην προετοιμασία των εργαζομένων για θέσεις εργασίας υψηλής ειδίκευσης. Το πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό περίπου 14,7 δισεκατομμυρίων ευρώ για την περίοδο 2014-2020, ποσό που είναι κατά 40% υψηλότερο από τον προϋπολογισμό των προηγούμενων προγραμμάτων κινητικότητας στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης.

Στην ελληνική και περισσότερο στη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχουν πολλές έρευνες οι οποίες προσπαθούν να αποτιμήσουν τα αποτελέσματα των ευρωπαϊκών προγραμμάτων. Οι περισσότερες όμως από αυτές καταγράφουν, συνήθως, απόψεις και εμπειρίες εκπαιδευτικών και φοιτητών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Είναι λίγες οι έρευνες που εξετάζουν τις επιδράσεις των προγραμμάτων σε μαθητές δευτεροβάθμιας επαγγελματικής εκπαίδευσης. Το γεγονός αυτό ενισχύει σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό τη σημασία της παρούσας έρευνας.

Ο στόχος της συγκεκριμένης μελέτης είναι να συμπληρωθεί το πεδίο που έχει σχέση με τη μαθησιακή κινητικότητα και ιδιαίτερα του τομέα της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΕΕΚ).

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Η παγκοσμιοποίηση, ο εκσυγχρονισμός και η πολιτική σταθερότητα στην Ευρώπη επέτρεψαν την πρόοδο σε πολλούς τομείς, μεταξύ άλλων και στον τομέα της εκπαίδευσης. Παρόλο που το εκπαιδευτικό σύστημα κάθε χώρας εξακολουθεί να βασίζεται στο κοινωνικό, ιστορικό και πολιτικό της υπόβαθρο, αρκετές χώρες άρχισαν μεταξύ τους διάλογο για να βρουν παραγωγικές ιδέες και έτσι να βελτιώσουν τις μεθόδους διδασκαλίας τους και τα μαθησιακά αποτελέσματα. Η συνεργασία αυτή είχε ως επακόλουθο την κινητικότητα, τη μετάβαση δηλαδή από μια χώρα σε μία άλλη με σκοπό την πραγματοποίηση σπουδών και κατάρτισης.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξέδωσαν αυτά τα χρόνια αποφάσεις για την προώθηση της κινητικότητας, που θεωρούνται ως το κύριο εργαλείο για την οικοδόμηση ενός ευρωπαϊκού χώρου εκπαίδευσης που να βασίζεται σε μεγαλύτερες ευκαιρίες απασχόλησης στα χαμηλότερα επίπεδα φτώχειας και κυρίως στην ελεύθερη μετακίνηση των ανθρώπων και των ιδεών. Οι αποφάσεις, αρχικά, αφορούσαν τον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στη συνέχεια όμως οι δραστηριότητες της κινητικότητας επεκτάθηκαν σε άλλους τομείς, όπως της σχολικής εκπαίδευσης και της ΕΕΚ στις οποίες λαμβάνουν μέρος μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2011 κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, η μαθησιακή κινητικότητα συμβάλει τόσο στην προσωπική όσο και στην επαγγελματική ανάπτυξη των νέων και ενισχύει την απασχολησιμότητα και την ανταγωνιστικότητα. Έτσι, με στόχο την αύξηση της συμμετοχής των μαθητών της ΕΕΚ στη μαθησιακή κινητικότητα, προέτρεψε τα κράτη μέλη της ΕΕ μέχρι το έτος 2020, τουλάχιστον το 6% όλων των ατόμων ηλικίας 18-34 ετών με επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση να επιμορφωθούν ή να καταρτιστούν στο εξωτερικό για τουλάχιστον 2 εβδομάδες (Council of the European Union, 2011).

Οι Hendershot και Sperandio (2009) θεωρούν ότι οι εκπαιδευτικοί ηγέτες πρέπει να προετοιμάζουν τους μαθητές του 21ου αιώνα για να ζήσουν και να εργαστούν σε έναν όλο και πιο περίπλοκο κόσμο. Ένα μορφωμένο άτομο θα χρειαστεί να αναπτύξει γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις που απαιτούνται για να λειτουργήσει και να συμβάλει σε μια παγκόσμια κοινωνία. Για τον λόγο αυτόν, οι εμπειρίες με άλλους πολιτισμούς και χώρους που αποκτήθηκαν μέσω οργανωμένων προγραμμάτων στο εξωτερικό θεωρούνται ως το πιο σημαντικό στοιχείο στην εκπαίδευση των μαθητών.

Erasmus

Το πρόγραμμα Erasmus αντιπροσωπεύει το πιο δημοφιλές πρόγραμμα για την κινητικότητα των φοιτητών σε ευρωπαϊκό επίπεδο, και αποτελεί τη ναυαρχίδα όλων των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που διαχειρίζεται η Ευρωπαϊκή Ένωση (Teichler, 2004). Η επιτυχία του προγράμματος μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι το πρόγραμμα επιφέρει πολλά οφέλη.

Κίνητρα κινητικότητας σπουδών

Όσον αφορά τα κίνητρα που ωθούν τους νέους να σπουδάσουν ή να καταρτιστούν στο εξωτερικό, αυτά είναι πολλά και ποικίλα. Η Krzaklewska (2008) θεωρεί ότι τα κίνητρα των νέων για να συμμετάσχουν σε πρόγραμμα κινητικότητας είναι η προσωπική ανάπτυξη, η ακαδημαϊκή πρόοδος, η γλωσσική βελτίωση και η πολιτισμική εξερεύνηση. Ο Kasravi (2009) προσδιορίζει προσωπικούς και κοινωνικούς παράγοντες ως τα βασικά κίνητρα που επηρεάζουν την απόφαση των μαθητών για σπουδές - κατάρτιση στο εξωτερικό.

Γλωσσικές δεξιότητες

Η γνώση των γλωσσών ενισχύει μια από τις σημαντικότερες ικανότητες που πρέπει να αναπτύξει ο σημερινός πολίτης, την επικοινωνία. Η Ευρώπη είναι μια κοινωνία η οποία χαρακτηρίζεται από πολιτισμική και γλωσσική πολυμορφία. Σύμφωνα με τον Meno (2002), οι ευρωπαίοι πολίτες πρέπει να γνωρίζουν γλώσσες για να συμμετέχουν σε αυτήν την κοινωνία. Η πολυγλωσσία διευκολύνει την κινητικότητα, τη συνεργασία και την ανταλλαγή ιδεών μεταξύ των ευρωπαίων πολιτών.

Προσωπική - κοινωνική - επαγγελματική ανάπτυξη

Πολλά είναι τα οφέλη του προγράμματος στην προσωπική - κοινωνική - επαγγελματική ανάπτυξη των συμμετεχόντων. Οι Ingraham και Peterson (2004) θεωρούν ότι η προσωπική ανάπτυξη περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία που μπορούν να ενισχύσουν τον αυτοέλεγχο, την αυτοπεποίθηση και τη διεύρυνση των οριζόντων τους, μέσω της γνωριμίας με νέους ανθρώπους και διαφορετικούς πολιτισμούς. Οι Bracht et al. (2006) επισημαίνουν ότι η επαγγελματική ανάπτυξη της κινητικότητας επικεντρώνεται σε δραστηριότητες που επιτρέπουν την απόκτηση γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων, έτσι ώστε να βοηθήσουν την καριέρα και την ακαδημαϊκή ανάπτυξη των μαθητών.

Μελλοντικές προοπτικές εκπαίδευσης, κατάρτισης και εργασίας

Ο Bryla (2015) επιβεβαιώνει τον θετικό αντίκτυπο του προγράμματος Erasmus στις προοπτικές απασχόλησης και στην επαγγελματική σταδιοδρομία των συμμετεχόντων, υπογραμμίζοντας ιδιαίτερα ότι η απόκτηση νέων δεξιοτήτων και ικανοτήτων είναι αυτό που αναζητούν οι μελλοντικοί εργοδότες. Στο ίδιο μήκος κύματος, ο Gough (2013) τονίζει ότι η κινητικότητα αυξάνει τις πιθανότητες εύρεσης εργασίας στο εξωτερικό για τους μαθητές. Επίσης, θεωρεί ότι οι συμμετέχοντες εμπλουτίζουν τις γνώσεις τους, αποκτούν περισσότερες απαραίτητες δεξιότητες, στοιχεία τα οποία θα τους προσδώσουν ευκαιρίες επαγγελματικής σταδιοδρομίας.

Αξιολόγηση

Οι Jacobone και Moro (2015) θεωρούν ότι τα εκπαιδευτικά ιδρύματα πρέπει να αποδίδουν μεγάλη σημασία στην αξιολόγηση των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών προγραμμάτων από τους συμμετέχοντες, ιδιαίτερα σε ότι αφορά την ποιότητα σπουδών - κατάρτισης, όπως επίσης τις πρακτικές και οργανωτικές διευθετήσεις διαμονής και ταξιδιού. Λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα της αξιολόγησης, τα ιδρύματα μπορούν να προετοιμάσουν καλύτερα τη διαμονή των συμμετεχόντων στο εξωτερικό και να βελτιώσουν το επίπεδο των σπουδών τους.

Πρόγραμμα Erasmus+

Το πρόγραμμα Erasmus+ ιδρύθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 1228/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11ης Δεκεμβρίου 2013. Το πρόγραμμα συνδυάζει όλα τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εκπαίδευση, την κατάρτιση και τη νεολαία όπως, μεταξύ άλλων, το ολοκληρωμένο πρόγραμμα Διά Βίου Μάθησης (Erasmus, Leonardo da Vinci, Comenius, Grundtvig), το πρόγραμμα «Νεολαία σε Δράση» και πέντε προγράμματα διεθνούς συνεργασίας (Erasmus Mundus, Tempus, Alfa, Edulink και τα προγράμματα συνεργασίας με τις βιομηχανικές χώρες στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013).

Σήμερα το πρόγραμμα Erasmus+ για την επίτευξη των στόχων του υλοποιεί τις εξής δράσεις:

- Βασική Δράση 1 – Μαθησιακή κινητικότητα των ατόμων
- Βασική Δράση 2 – Συνεργασία για καινοτομία και ανταλλαγή ορθών πρακτικών
- Βασική δράση 3 – Υποστήριξη μεταρρυθμίσεων πολιτικής

Το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (IKY, www.iky.gr) έχει οριστεί Εθνική Μονάδα Συντονισμού για την υλοποίηση του ευρωπαϊκού προγράμματος Erasmus+ για τους τομείς της Εκπαίδευσης και Κατάρτισης και διαχειρίζεται τη βασική δράση 1 και τη βασική δράση 2. Αυτό σημαίνει ότι οι αιτούντες συντονιστικοί φορείς (π.χ. τα επαγγελματικά λύκεια) υποβάλουν αίτηση στο ΙΚΥ σύμφωνα με τους κανόνες που προβλέπονται για κάθε δράση.

Η μαθησιακή κινητικότητα ατόμων αποτελεί τη Βασική Δράση 1 (Key Action 1) του προγράμματος Erasmus+, σκοπός της οποίας είναι να παρέχει ατομικές ευκαιρίες εκπαίδευσης, κατάρτισης και απόκτησης εργασιακής εμπειρίας. Τα σχέδια κινητικότητας των εκπαιδευομένων (VET Learners) στον τομέα της ΕΕΚ χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, με βάση τη διάρκεια παραμονής στο εξωτερικό:

1. Βραχυχρόνια κινητικότητα εκπαιδευομένων σε φορείς της ΕΕΚ ή/και σε εταιρείες στο εξωτερικό με διάρκεια κατάρτισης από 2 εβδομάδες έως 3 μήνες.

2. Μακροχρόνια κινητικότητα σε φορείς της ΕΕΚ ή/και σε εταιρείες στο εξωτερικό με διάρκεια κατάρτισης από 3 έως 12 μήνες.

Συγκεκριμένα στην περίπτωση των σχολείων η διάρκεια της κινητικότητας είναι συνήθως δύο εβδομάδων. Στην κινητικότητα εκτός από τους ενεργούς μαθητές μπορούν να συμμετέχουν και απόφοιτοι των σχολείων. Βασική προϋπόθεση όμως είναι να μην έχει παρέλθει χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των 12 μηνών από την αποφοίτησή τους. Οι συμμετέχοντες μαθητές επιλέγονται από την παιδαγωγική ομάδα εργασίας του προγράμματος η οποία αποτελείται, από τον Διευθυντή του σχολείου και τους συνοδούς καθηγητές. Τα βασικά κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη για την επιλογή είναι, η βαθμολογία των μαθητών στα μαθήματα, το επίπεδο γνώσης της αγγλικής γλώσσας, το επίπεδο γνώσης και χρήσης των ΤΠΕ, η μη παραβατική συμπεριφορά (απουσίες - αποβολές).

Κάθε δραστηριότητα κινητικότητας είναι διακρατική και περιλαμβάνει δύο φορείς από διαφορετικές χώρες του προγράμματος. Ο ένας είναι ο οργανισμός αποστολής και ο άλλος ο οργανισμός υποδοχής. Ο οργανισμός αποστολής είναι υπεύθυνος για την επιλογή των εκπαιδευομένων - συμμετεχόντων στο πρόγραμμα και για την αποστολή τους στο εξωτερικό. Ο οργανισμός υποδοχής είναι υπεύθυνος για την υποδοχή των αλλοδαπών εκπαιδευομένων και για την προσφορά προγράμματος δραστηριοτήτων ή για την αξιοποίηση μιας δραστηριότητας κατάρτισης που παρέχεται από προσωπικό ΕΕΚ.

Ο οργανισμός αποστολής όπως και ο οργανισμός υποδοχής μπορεί να είναι οποιοσδήποτε δημόσιος ή ιδιωτικός οργανισμός που δραστηριοποιείται στον τομέα της ΕΕΚ (ΕΠΑΛ, ΙΕΚ, ΚΕΚ, Εργαστηριακά Κέντρα) και οποιοσδήποτε δημόσιος ή ιδιωτικός οργανισμός που δραστηριοποιείται στην αγορά εργασίας (Επιχειρήσεις, Εταιρίες, Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, Επιμελητήρια, ΜΚΟ). Ο οργανισμός υποβάλλει την αίτηση για το σχέδιο κινητικότητας στο ΙΚΥ ηλεκτρονικά μέσω web-forms, έως την 5η Φεβρουαρίου κάθε έτους. Ο κάθε φορέας μπορεί υποβάλλει μέχρι μία αίτηση.

Η διάρκεια του σχεδίου μπορεί να είναι 1 έως 2 χρόνια. Στις δραστηριότητες όπου συμμετέχουν τα επαγγελματικά λύκεια, οι μαθητές παρακολουθούν σεμινάριο 25 έως 35 ωρών, σε εκπαιδευτικό κέντρο - σχολείο της χώρας κατάρτισης. Το θέμα του σεμιναρίου σχετίζεται άμεσα με τον τίτλο του εγκεκριμένου προγράμματος. Επίσης, κατά τη διάρκεια της κινητικότητας, οι μαθητές πραγματοποιούν τεχνικές επισκέψεις σε επιχειρήσεις, οργανισμούς, επαγγελματικά σχολεία ή κέντρα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, καθώς και οργανωμένες πολιτιστικές δραστηριότητες. Στο τέλος της περιόδου κινητικότητας, τα μαθησιακά αποτελέσματα αναγνωρίζονται και επικυρώνονται από το «ευρωπαϊκό διαβατήριο δεξιοτήτων», το Europass Mobility.

Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα

Ο σκοπός της έρευνας είναι να αναλύσει τις απόψεις των συμμετεχόντων μαθητών σχετικά με τον αντίκτυπο του προγράμματος Erasmus+ στον τομέα της ΕΕΚ. Μαθητές των επαγγελματικών λυκείων που συμμετείχαν στη βασική δράση KA1 - κινητικότητα των ατόμων για δύο εβδομάδες, απαντούν σε ερωτήσεις που έχουν σχέση με τα κίνητρα συμμετοχής

τους, τη βελτίωση των γλωσσικών δεξιοτήτων, την προσωπική, την κοινωνική και την επαγγελματική τους ανάπτυξη, τις μελλοντικές προοπτικές εκπαίδευσης, κατάρτισης και εργασίας, την ποιότητα των σπουδών/κατάρτισης, καθώς και τις πρακτικές - οργανωτικές διευθετήσεις του προγράμματος.

Για το σκοπό και τους στόχους της έρευνας τέθηκαν τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

1. Ποια είναι τα κύρια κίνητρα συμμετοχής, που ωθούν τους μαθητές να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα Erasmus+;
2. Ποια η βελτίωση των δεξιοτήτων των μαθητών στις ξένες γλώσσες, από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα Erasmus+;
3. Ποια η συμβολή του προγράμματος Erasmus+ στην προσωπική, στην κοινωνική και στην επαγγελματική ανάπτυξη των συμμετεχόντων μαθητών;
4. Ποια η συμβολή του προγράμματος Erasmus+ στη διαμόρφωση μελλοντικών προοπτικών εκπαίδευσης, κατάρτισης και εργασίας;
5. Πως αξιολογούνται από τους μαθητές όλοι οι εμπλεκόμενοι στο πρόγραμμα Erasmus+ (οργανισμός αποστολής, οργανισμός υποδοχής, υπηρεσίες κ.ά.);

Μεθοδολογία της έρευνας

Για τη διερεύνηση και την επίτευξη των στόχων της έρευνας, ως εργαλείο συλλογής δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο (ποσοτική μέθοδος). Η συγκεκριμένη μέθοδος επιλέχθηκε διότι θεωρείται προσέγγιση αντικειμενική με δυνατότητα γενίκευσης των πορισμάτων της, είναι κατάλληλη για γρήγορη συγκέντρωση μεγάλου όγκου στοιχείων, και επίσης μας επιτρέπει να περιγράψουμε, να συγκρίνουμε και να συσχετίσουμε ένα χαρακτηριστικό με ένα άλλο (Creswell, 2011).

Το δείγμα της έρευνας περιλαμβάνει τους εκατό (100) μαθητές από το 1ο Επαγγελματικό Λύκειο Πτολεμαΐδας, το 2ο Επαγγελματικό Λύκειο Πτολεμαΐδας, το 3ο Εσπερινό Επαγγελματικό Λύκειο Πτολεμαΐδας και το 2ο Εργαστηριακό Κέντρο Κοζάνης (Πτολεμαΐδα), που συμμετείχαν σε προγράμματα κινητικότητας Erasmus+, στον τομέα της ΕΕΚ βασική δράση KA1, τα έτη 2017, 2018 και 2019. Οι συμμετέχοντες είναι μαθητές των εξής τομέων:

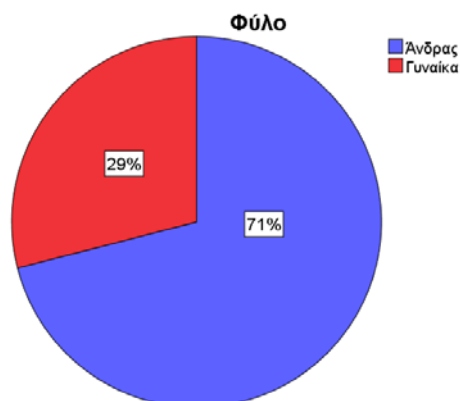
1. Γεωπονίας, Τροφίμων και Περιβάλλοντος
2. Δομικών Έργων, Δομημένου Περιβάλλοντος και Αρχιτεκτονικού σχεδιασμού
3. Ηλεκτρολογίας, Ηλεκτρονικής και Αυτοματισμού
4. Μηχανολογίας
5. Πληροφορικής

Οι ερωτήσεις της έρευνας είναι μέρος της τελικής έκθεσης - ερωτηματολόγιο του ΙΚΥ, το οποίο υποβάλλεται από τους συμμετέχοντες στο τέλος του κάθε επιμορφωτικού προγράμματος. Η επιλογή των ερωτήσεων έγινε με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν για διερεύνηση. Οι ερωτήσεις είναι κλειστού τύπου (διχοτομικές, κλίμακας Likert 1 έως 5, απλής και σύνθετης επιλογής). Όλες οι μεταβλητές της έρευνας, τα χαρακτηριστικά των οποίων μελετούνται, είναι ποιοτικές. Οι μεταβλητές «φύλο» και «κίνητρα», είναι κατηγορικές (το σύνολο των τιμών τους δεν έχει καμία ιδιότητα). Όλες οι άλλες μεταβλητές του ερωτηματολογίου είναι διατάξιμες (για το σύνολο των τιμών ορίστηκε μια σχέση διάταξης) (Τσακνίδη, 2019).

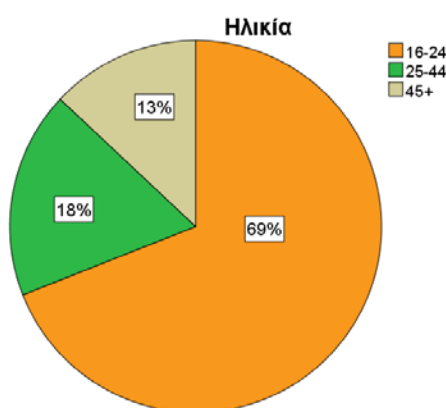
Η επεξεργασία των δεδομένων για την εξαγωγή των στατιστικών στοιχείων έγινε μέσω του προγράμματος Microsoft Excel και του στατιστικού προγράμματος SPSS 24 (Statistical Package for the Social Sciences). Η ανάλυση περιλαμβάνει περιγραφική στατιστική (μέσος όρος μ), για την παρουσίαση των δεδομένων της έρευνας τα οποία δίνουν την εικόνα για τις αντιλήψεις των μαθητών στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου. Επίσης, εφαρμόστηκε ανάλυση επαγωγικής στατιστικής για τον εντοπισμό των συσχετίσεων των μεταβλητών της έρευνας ανάλογα με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά.

Αποτελέσματα

Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Σχήμα 1: Κατανομή ανάλογα με το φύλο

Σχήμα 2: Κατανομή ανάλογα με την ηλικία

Σχήμα 3: Κατανομή ανάλογα με το έτος σπουδών

1^ο Ερευνητικό Ερώτημα

1. Ποια ήταν τα κύρια κίνητρά σας για τις σπουδές/κατάρτιση στο εξωτερικό;

Για τα κίνητρα που ωθούν τους μαθητές να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα Erasmus+, διαφαίνεται από τις απαντήσεις ότι μεγαλύτερο βάρος έχουν η ενίσχυση των τεχνικών/επαγγελματικών δεξιοτήτων και ικανοτήτων τους (84%), το να βιώσουν

διαφορετικές πρακτικές εκμάθησης (67%), η ευκαιρία να γνωρίσουν νέους ανθρώπους (60%), να ζήσουν στο εξωτερικό (53%), και να βελτιώσουν τις γνώσεις τους σε μια ξένη γλώσσα (53%).

Οι ερωτηθέντες σε μικρότερο ποσοστό επιλέγουν κίνητρα όπως η ευκαιρία να αναπτύξουν προσωπικές ικανότητες (35%), να ενισχύσουν τη μελλοντική απασχολησιμότητα στη χώρα τους (26%), ή στο εξωτερικό (26%), και η πιθανότητα να προτιμήσουν τη διεξαγωγή μέρους των σπουδών - κατάρτισης σε μια ξένη γλώσσα (23%). Οι επιλογές αυτές των μαθητών είναι αναμενόμενες, διότι η παραμονή τους στη χώρα διεξαγωγής του προγράμματος διαρκεί για μικρό χρονικό διάστημα (Σχήμα 4).

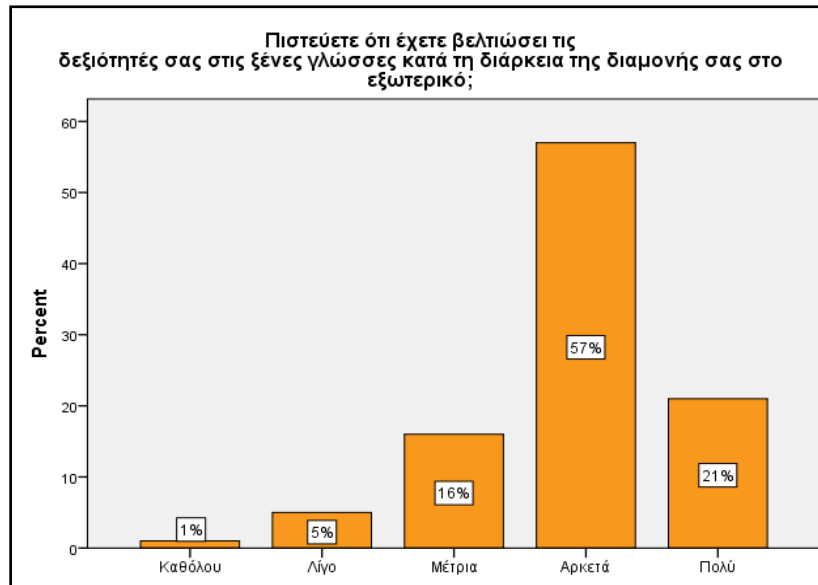

Σχήμα 4: Κίνητρα για συμμετοχή στο πρόγραμμα Erasmus+

2^ο Ερευνητικό Ερώτημα

1. Πιστεύετε ότι έχετε βελτιώσει τις δεξιότητές σας στις ξένες γλώσσες κατά τη διάρκεια της διαμονής σας στο εξωτερικό;

Σχετικά με τη βελτίωση των δεξιοτήτων των μαθητών στις ξένες γλώσσες κατά τη διάρκεια της διαμονής τους στο εξωτερικό, το 21% απαντά «πολύ», το 57% «αρκετά», το 16% «μέτρια», το 5% «λίγο» και μόλις το 1% «καθόλου». Αθροίζοντας το ποσοστό του «πολύ» και του «αρκετά» (5- πολύ και 4- αρκετά), η θετική γνώμη των συμμετεχόντων γίνεται 78%. Το 16% θεωρείται ουδέτερη στάση (3- μέτρια) και αρνητική γνώμη έχει το 6% των μαθητών (2- λίγο και 1- καθόλου) (Σχήμα 5). Παρότι πρόκειται για διαμονή μόνο δύο εβδομάδων, οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι αυτή ήταν αρκετή για να ενισχύσει τις γνώσεις τους στην αγγλική γλώσσα, η οποία είναι η πιο διαδεδομένη γλώσσα επικοινωνίας στα ευρωπαϊκά προγράμματα. Οι απαντήσεις συγκεντρώνουν μέσο όρο $\mu=3.92$.

Σχήμα 5: Βελτίωση δεξιοτήτων στη γλώσσα

3^ο Ερευνητικό Ερώτημα

Το 3^ο ερευνητικό ερώτημα περιέχει τρεις ερωτήσεις της κλίμακας Likert (1=διαφωνώ, 2=μάλλον διαφωνώ, 3=ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, 4=μάλλον συμφωνώ, 5=συμφωνώ).

1. Μέσω της συμμετοχής μου στη δραστηριότητα Erasmus+ πιστεύω έχω αναπτύξει τις ακόλουθες ικανότητες.

Αναφορικά με τις ικανότητες, οι περισσότεροι μαθητές θεωρούν ότι έχουν αναπτύξει κυρίως κοινωνικές και πολιτικές ικανότητες με μέσο όρο $\mu=4.39$, ψηφιακές ικανότητες ($\mu=4.23$), πολιτιστική συνείδηση και έκφραση ($\mu=4.22$). Επιπλέον, οι μαθητές θεωρούν ότι απέκτησαν την αίσθηση πρωτοβουλίας και επιχειρηματικότητας ($\mu=4.17$), ικανότητες εκμάθησης στον σχεδιασμό και στη διεξαγωγή του μαθήματος ($\mu=4.04$). Συγκριτικά, οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι απέκτησαν λιγότερες ικανότητες στα μαθηματικά, στις επιστήμες και στην τεχνολογία ($\mu=3.64$).

2. Μέσω της συμμετοχής μου σε αυτή τη δραστηριότητα έμαθα καλύτερα πώς να...

Οι συμμετέχοντες θεωρούν κατά κύριο λόγο ότι μέσω της συμμετοχής τους στο πρόγραμμα έμαθαν καλύτερα να συνεργάζονται σε ομάδες ($\mu=4.64$). Εξίσου σημαντικό οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι έμαθαν να σκέφτονται λογικά και να εξαγάγουν συμπεράσματα ($\mu=4.22$), καθώς και να σχεδιάζουν και να οργανώνουν καθήκοντα και δραστηριότητες ($\mu=4.21$). Ο μικρότερος μέσος όρος σημειώνεται στο ότι οι μαθητές έμαθαν να βρίσκουν λύσεις σε δύσκολα πλαίσια ($\mu=4.02$).

3. Έχοντας λάβει μέρος σε αυτή τη δραστηριότητα κινητικότητας...

Όσον αφορά τα οφέλη που αποκόμισαν από την κινητικότητα, οι μαθητές νιώθουν πλέον περισσότερο ικανοί να συνεργάζονται με ανθρώπους με διαφορετικό κοινωνικό και πολιτισμικό υπόβαθρο ($\mu=4.54$). Επιπρόσθετα, αισθάνονται πιο ικανοί να προσαρμόζονται και να δρουν σε νέες καταστάσεις ($\mu=4.50$). Σε αυτή τη μεταβλητή, παρατηρείται στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς την ηλικία των συμμετεχόντων. Οι συμμετέχοντες ηλικίας 16-24 δηλώνουν ότι, έχοντας λάβει μέρος σε αυτή τη δραστηριότητα κινητικότητας, είναι πιο ικανοί να προσαρμόζονται και να δρουν σε νέες καταστάσεις σε σχέση με τους συμμετέχοντες με ηλικία 25-44. Το αποτέλεσμα αυτό είναι σημαντικό, ιδιαίτερα σε σχέση με την επαγγελματική ανάπτυξη των συμμετεχόντων. Σε έρευνα του Ευρωβαρομέτρου (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010) σχετικά με την απασχολησιμότητα των νέων, υψηλό ποσοστό των ερωτηθέντων εργοδοτών (97%) δηλώνουν ότι για την πρόσληψη στις εταιρείες τους εκτιμούν στους υποψηφίους την ικανότητα προσαρμογής σε νέες καταστάσεις.

Εν συνεχεία, οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι είναι πιο ανεκτικοί προς τις αξίες και τη συμπεριφορά άλλων ατόμων ($\mu=4.49$), είναι πιο σίγουροι και πεπεισμένοι για τις ικανότητές τους ($\mu=4.40$), γνωρίζουν καλύτερα τα δυνατά τους σημεία και τις αδυναμίες τους ($\mu=4.40$), είναι περισσότερο ικανοί να λαμβάνουν αποφάσεις ($\mu=4.35$), και έχουν την πρόθεση να συμμετάσχουν πιο ενεργά στην κοινωνική και στην πολιτική ζωή της κοινότητάς τους ($\mu=4.30$). Τέλος, οι ερωτηθέντες πιστεύουν ότι βελτίωσαν τις τεχνικές και επαγγελματικές δεξιότητες/ικανότητές τους ($\mu=4.27$), ενδιαφέρονται περισσότερο να γνωρίζουν τι συμβαίνει στον κόσμο καθημερινά ($\mu=4.25$), αλλά και για ευρωπαϊκά θέματα ($\mu=4.06$).

4^ο Ερευνητικό Ερώτημα

Το 4^ο ερευνητικό ερώτημα περιέχει δύο ερωτήσεις της κλίμακας Likert (1=διαφωνώ, 2=μάλλον διαφωνώ, 3=ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, 4=μάλλον συμφωνώ, 5=συμφωνώ).

1. Χάρη σε αυτή την εμπειρία κινητικότητας...

Σε σχέση με τη συμβολή του προγράμματος στη διαμόρφωση μελλοντικών προοπτικών εκπαίδευσης, κατάρτισης και εργασίας, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι χάρη στην εμπειρία της κινητικότητας οι μαθητές έχουν μια σαφέστερη ιδέα για τις επαγγελματικές φιλοδοξίες σταδιοδρομίας και τους στόχους τους ($\mu=4.15$), και έχουν την πεποίθηση ότι είναι περισσότερο ικανοί να αναλαμβάνουν εργασιακά καθήκοντα με υψηλή υπευθυνότητα μετά τη διαμονή τους στο εξωτερικό ($\mu=4.12$). Σε μικρότερο βαθμό, οι ερωτηθέντες πιστεύουν ότι έχουν καλύτερες ευκαιρίες για πρακτική άσκηση στη χώρα τους ($\mu=4.00$) και ότι οι ευκαιρίες τους να βρουν μια νέα ή καλύτερη εργασία έχουν αυξηθεί ($\mu=3.94$).

Στην τελευταία μεταβλητή, διαπιστώνεται στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς την ηλικία των συμμετεχόντων. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες ηλικίας 16-24 ετών θεωρούν ότι το πρόγραμμα θα τους βοηθήσει στην εύρεση εργασίας σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με τους συμμετέχοντες ηλικίας 25-44 ετών. Οι νέοι μικρότερης ηλικίας, οι οποίοι δεν έχουν ακόμα επαγγελματική εμπειρία, βλέπουν με μεγαλύτερη αισιοδοξία το επαγγελματικό τους μέλλον, συγκριτικά με αυτούς που έχουν εργαστεί ή εργάζονται και γνωρίζουν καλύτερα τις δυσκολίες και τα προβλήματα της αγοράς εργασίας.

2. Πώς η διαμονή σας στο εξωτερικό άλλαξε τον τρόπο που βλέπετε τη μελλοντική σας εργασία;

Αναφορικά με το πώς η διαμονή στο εξωτερικό άλλαξε τον τρόπο με τον οποίον οι μαθητές βλέπουν τη μελλοντική τους εργασία, οι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι μπορούν εύκολα να φανταστούν την εργασία στο εξωτερικό κάποια στιγμή στο μέλλον ($\mu=4.30$). Μάλιστα, μπορούν να φανταστούν να εργάζονται στη χώρα όπου πέρασαν την περίοδο του προγράμματος ($\mu=4.26$), και γενικά θα τους ενδιέφερε να εργαστούν σε ένα διεθνές πλαίσιο ($\mu=4.25$).

5^ο Ερευνητικό Ερώτημα

1. Πώς θα αξιολογούσατε την ποιότητα της μάθησης και διδασκαλίας στον οργανισμό υποδοχής; (1=πολύ ελλιπής, 2=ελλιπής, 3=μέτρια, 4=καλή, 5=πολύ καλή).

Στον άξονα «ποιότητα σπουδών/κατάρτισης» οι μαθητές κρίνουν και την ποιότητα των μεθόδων διδασκαλίας ($\mu=4.65$), αλλά και την ποιότητα του περιεχομένου κατάρτισης στον οργανισμό υποδοχής ($\mu=4.63$), ως υψηλού επιπέδου.

2. Πώς θα αξιολογούσατε την ποιότητα υποστήριξης στον οργανισμό αποστολής και υποδοχής σας; (1=διαφωνώ, 2=μάλλον διαφωνώ, 3=ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, 4=μάλλον συμφωνώ, 5=συμφωνώ).

Οι μαθητές θεωρούν ότι ο οργανισμός αποστολής τους βοήθησε κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στη χώρα που επισκέφθηκαν ($\mu=4.61$), αλλά και ότι ο οργανισμός στον οποίο εκπαιδεύτηκαν ανταποκρίθηκε στις ανάγκες τους ($\mu=4.60$), και τους παρασχέθηκε ο κατάλληλος εξοπλισμός ($\mu=4.53$). Με μικρότερο βαθμό οι μαθητές αξιολογούν το ότι ήξεραν ακριβώς τι αναμενόταν να κάνουν και να μάθουν κατά τη διάρκεια της κατάρτισής τους στο εξωτερικό ($\mu=4.23$). Επίσης, υπήρξε προβληματισμός από τους συμμετέχοντες για το αν η

διάρκεια της κατάρτισης ήταν αρκετή γι' αυτούς ώστε να εκπληρώσουν τους εκπαιδευτικούς τους στόχους ($\mu=4.15$). Στην τελευταία θέση της αξιολόγησης οι μαθητές κατατάσσουν το ότι οι προτεινόμενες δραστηριότητες σχετίζονταν άμεσα με τους στόχους κατάρτισής τους στη χώρα τους ($\mu=4.10$).

Στη μεταβλητή αυτή παρατηρείται στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς το έτος σπουδών των συμμετεχόντων. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες απόφοιτοι αξιολογούν με μεγαλύτερο βαθμό το ότι οι προτεινόμενες δραστηριότητες της κινητικότητας σχετίζονταν άμεσα με τους στόχους κατάρτισής τους στη χώρα τους, σε σχέση με τους συμμετέχοντες εν ενεργεία μαθητές. Οι απόφοιτοι, έχοντας ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια επαγγελματική εκπαίδευση, έχουν πιο σφαιρική εικόνα και γνώση για τα προγράμματα σπουδών και κατάρτισης, σε σύγκριση με τους μαθητές που ακόμα φοιτούν στο σχολείο. Για τον λόγο αυτόν μπορούν να κρίνουν καλύτερα τις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια της κινητικότητας και αν αυτές επικουρούν την κατάρτισή τους.

3. Πώς θα αξιολογούσατε τον βαθμό ένταξής σας κατά τη διάρκεια της εμπειρίας κινητικότητας; (1=πολύ ελλιπής, 2=ελλιπής, 3=μέτρια, 4=καλή, 5=πολύ καλή).

Στον άξονα, «πρακτικές και οργανωτικές διευθετήσεις», οι μαθητές αξιολογούν θετικά τον βαθμό ένταξής τους κατά τη διάρκεια της εμπειρίας κινητικότητας στην καθημερινότητα του οργανισμού υποδοχής ($\mu=4.70$), τις σχέσεις τους με άλλους διεθνείς σπουδαστές του προγράμματος Erasmus+ ($\mu=4.48$), αλλά και με τους τοπικούς σπουδαστές της χώρας υποδοχής ($\mu=4.35$).

4. Πόσο ικανοποιημένος είστε με τη διαμονή, τις διευθετήσεις ταξιδιού και από τον μέντορα που σας παρασχέθηκε από τον οργανισμό υποδοχής; (1=πολύ δυσαρεστημένος, 2=μάλλον δυσαρεστημένος, 3=ούτε ικανοποιημένος ούτε δυσαρεστημένος, 4=μάλλον ικανοποιημένος, 5=πολύ ικανοποιημένος).

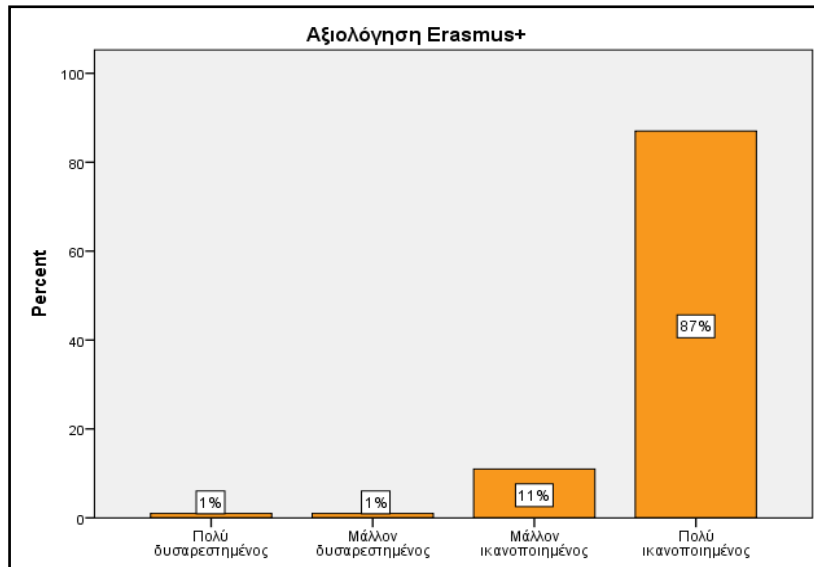
Υψηλή βαθμολογία δίνεται από τους μαθητές στους εμπλεκόμενους φορείς του προγράμματος, τόσο για τις διευθετήσεις του ταξιδιού ($\mu=4.79$) όσο και για τη διαμονή τους ($\mu=4.78$). Επίσης, οι συμμετέχοντες αξιολογούν πολύ θετικά τον μέντορα που τους παρασχέθηκε από τον οργανισμό υποδοχής με μέσο όρο $\mu=4.61$.

5. Πώς θα αξιολογούσατε την υποστήριξη (απάντηση σε ερωτήσεις, παράπονα ή προβλήματα) που λάβατε; (1=πολύ δυσαρεστημένος, 2=μάλλον δυσαρεστημένος, 3=ούτε ικανοποιημένος ούτε δυσαρεστημένος, 4=μάλλον ικανοποιημένος, 5=πολύ ικανοποιημένος).

Οι ερωτηθέντες αξιολογούν πολύ θετικά την υποστήριξη που έλαβαν τόσο από τον οργανισμό αποστολής ($\mu=4.76$) όσο και από τον οργανισμό υποδοχής ($\mu=4.71$).

6. Πόσο ικανοποιημένος είστε με την εμπειρία κινητικότητας Erasmus+ γενικά;

Την υψηλότερη τιμή στην αξιολόγηση συγκεντρώνει η ικανοποίηση των συμμετεχόντων μαθητών από τη γενικότερη εμπειρία της κινητικότητας μέσω του προγράμματος Erasmus+. Συγκεκριμένα, αθροίζοντας το ποσοστό του «πολύ ικανοποιημένος» και του «ικανοποιημένος» (5- πολύ ικανοποιημένος και 4- ικανοποιημένος), το ποσοστό φτάνει το 98%. Κανένας από τους συμμετέχοντες δεν εμφανίζει ουδέτερη στάση (3- ούτε ικανοποιημένος ούτε δυσαρεστημένος), και αρνητικά απαντά μόλις το 2% (1- πολύ δυσαρεστημένος, 2- μάλλον δυσαρεστημένος). Οι απαντήσεις συγκεντρώνουν μέσο όρο $\mu=4.82$ (Σχήμα 6).

Σχήμα 6: Αξιολόγηση Erasmus+

Συμπεράσματα

Ο σκοπός της μελέτης ήταν να διερευνήσει τα αποτελέσματα της συμμετοχής στο πρόγραμμα Erasmus+ στον τομέα της ΕΕΚ. Τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαιώνουν τη δημοφιλή απεικόνιση του προγράμματος, ως μιας ευχάριστης εμπειρίας με πολλά οφέλη για τους συμμετέχοντες σε προσωπικό, κοινωνικό και επαγγελματικό επίπεδο.

Η μελέτη κατέδειξε τη σημασία της κινητικότητας των μαθητών δευτεροβάθμιας επαγγελματικής εκπαίδευσης σε πολλούς τομείς. Με βασικό κίνητρο συμμετοχής στο πρόγραμμα την ενίσχυση των τεχνικών/επαγγελματικών δεξιοτήτων και ικανοτήτων τους, οι μαθητές θεωρούν ως σημαντικότερα αποτελέσματα του Erasmus+ τα εξής: Βελτίωση των δεξιοτήτων τους στις ξένες γλώσσες, ανάπτυξη κοινωνικών και πολιτικών ικανοτήτων, ομαδική συνεργασία και επικοινωνία με ανθρώπους με διαφορετικό κοινωνικό και πολιτισμικό υπόβαθρο, σαφέστερη εικόνα για τις επαγγελματικές φιλοδοξίες σταδιοδρομίας και τους στόχους τους και ενδιαφέρον για μελλοντική εργασία στο εξωτερικό. Επιπλέον, στο πεδίο της αξιολόγησης του προγράμματος οι μαθητές έκριναν ως υψηλού επιπέδου την ποιότητα των μεθόδων διδασκαλίας και κατάρτισης, καθώς και τις πρακτικές - οργανωτικές διευθετήσεις τόσο από τον οργανισμό αποστολής όσο και από τον οργανισμό υποδοχής.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, όπως και τον πολύ υψηλό βαθμό ικανοποίησης των συμμετεχόντων μαθητών από τη γενικότερη εμπειρία της κινητικότητας Erasmus+, μπορεί δικαιωματικά να ειπωθεί ότι η έρευνα επιβεβαιώνει περίτρανα το μότο του προγράμματος «**Erasmus+: Ανοίγει Δρόμους, Αλλάζει ζωές**».

Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας δίνουν σημαντικές πληροφορίες οι οποίες μπορούν να αξιοποιηθούν τόσο από τα σχολεία όσο και από το ΙΚΥ. Επίσης, τα ευρήματα από την έρευνα βοηθούν στη βελτίωση του τρόπου οργάνωσης και υλοποίησης των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Επιπλέον, τα αποτελέσματα αυτής της μελέτης είναι δυνατό να χρησιμοποιηθούν, ως μια μορφή ανατροφοδότησης για την οργάνωση επιμορφωτικών δράσεων, είτε σε ενδοσχολικό επίπεδο είτε σε επίπεδο κεντρικού σχεδιασμού.

Περαιτέρω έρευνα θα μπορούσε να διερευνήσει τα αποτελέσματα του προγράμματος Erasmus+ με μαθητές άλλων χωρών του εξωτερικού. Η μελέτη διεξήχθη με μαθητές από την Ελλάδα, και οι απαντήσεις τους, όπως είναι λογικό, συνδέονται στενά με την προσωπικότητα, τις αξίες, τις παραδόσεις και τον πολιτισμό της χώρας. Νέοι με διαφορετική κουλτούρα ενδεχομένως θα αντιδρούσαν διαφορετικά στην ίδια εμπειρία. Έτσι, η διεξαγωγή της ίδιας μελέτης με συμμετέχοντες από σχολεία άλλων ευρωπαϊκών χωρών θα μπορούσε να είναι

χρήσιμη και ενδιαφέρουσα, για μια συγκριτική αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και των συνεπειών του προγράμματος Erasmus+ με μαθητές από διαφορετικές χώρες.

Αναφορές

Bracht, O., Engel, C., Janson, K., Over, A., Schomburg, A., & Teichler, U. (2006). *The professional value of Erasmus mobility*. Kassel, Germany: International Centre for Higher Education Research, University of Kassel.

Bryla, P. (2015). The impact of international student mobility on subsequent employment and professional career: A large-scale survey among polish former Erasmus students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 176, 633-641.

Council of the European Union. (2011). *Council conclusions on a benchmark for learning mobility*. 3128th Education, Youth, Culture and Sport Council, Brussels, 28 and 29 November 2011. Ανακτήθηκε 26 Σεπτεμβρίου, 2020, από http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/126380.pdf

Creswell, J. W. (2011). *Η έρευνα στην εκπαίδευση: σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας*. Αθήνα: Έλλην.

Gough, K. (2013). Youth employment in a globalising world. *International Development planning review*, 35(2), 31-102.

Hendershot, K., & Sperandio, J. (2009). Study abroad and development of global citizen identity and cosmopolitan ideals in undergraduates. *Current Issues in Comparative Education*, 12(1), 45-55.

Ingraham, E. C., & Peterson, D. L. (2004). Assessing the impact of study abroad on student learning at Michigan State University. *Frontiers: The Interdisciplinary Journal of Study Abroad*, 10(Fall), 83-100.

Jacobone, V., & Moro, G. (2015). Evaluating the impact of the Erasmus programme: skills and European identity. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 40(2), 309-328.

Kasravi, J. (2009). *Factors influencing study abroad for students of color: Moving beyond the barriers*. Unpublished doctoral dissertation, University of Minnesota, Twin Cities.

Krzaklewska, E. (2008). Why study abroad? An analysis of Erasmus students' motivations. In M. Bryan & F. Dervin (Ed.), *Students, staff and academic mobility in higher education* (pp. 82-98). Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

Maiworm, F. (2001). Erasmus: continuity and change in the 1990s. *European Journal of Education*, 36(4), 459-472.

Meno Blanco, F. (2002). Un nuevo marco para la enseñanza y el aprendizaje de idiomas. *Revista de Educación*, 329, 257-272.

Teichler, U. (2004). Temporary study abroad: The life of Erasmus students. *European Journal of Education* 39(4), 395-408.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2010). *Έρευνα του Ευρωβαρομέτρου σχετικά με την απασχολησιμότητα των αποφοίτων*. Ανακτήθηκε 26 Σεπτεμβρίου, 2020, από https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_10_1643

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2013). *Πρόγραμμα Erasmus+*. Ανακτήθηκε 26 Σεπτεμβρίου, 2020, από <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/1288/oj>

IKY - Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών. (χ.χ.). Erasmus+. Ανακτήθηκε 26 Σεπτεμβρίου, 2020, από <https://www.iky.gr/el/erasmusplus>

Τσακιδίου, Ε. (2019). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας Ι - Ποσοτικές Μέθοδοι - Στατιστική*. Σημειώσεις μαθήματος. Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.